

**รูปแบบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุทุกระดับที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการ
เครือข่ายประชาธิปไตยในโรงเรียนสังกัดสำนักงานการศึกษาขั้นพื้นฐาน
A CAUSAL MULTILEVEL STRUCTURAL MODEL OF THE FACTORS
AFFECTING THE SUCCESS IN COMMUNITY BASED NETWORK
MANAGEMENT FOR DEMOCRACY IN THE EDUCATION SCHOOL UNDER
OFFICE OF BASIC EDUCATION COMMISSION**

เจษฎากอร์ รัตนพันธ์¹, ดร. อมรรัตน์ พันธุ์งาม², ผศ.ดร.จำลอง วงษ์ประเสริฐ³

Jessadakorn Rattanaphan¹, Dr. Amonrat Punngam², Asst.Prof.Dr. Jumlong Vongprasert³

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อสร้างและพัฒนาแบบความสัมพันธ์แบบทุกระดับของปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการเครือข่ายประชาธิปไตยในโรงเรียนและเพื่อตรวจสอบความสอดคล้องระหว่างรูปแบบเชิงสมมุติฐานที่พัฒนาขึ้นกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ผลการวิจัยพบว่า โมเดลมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยองค์ประกอบระดับนักเรียนด้านคุณลักษณะพฤติกรรมประชาธิปไตย และองค์ประกอบด้านสังคม เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การจัดการเครือข่ายประชาธิปไตยในโรงเรียนสูงขึ้นผ่านระดับชั้นเรียนซึ่งมีความสามารถในการทำนายตัวแปรตามได้ร้อยละ 91.20 และในระดับชั้นเรียน พบว่า องค์ประกอบด้านปัจจัยพื้นฐานการจัดการเรียนรู้และองค์ประกอบด้านกระบวนการจัดการเรียนรู้ เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การจัดการเครือข่ายประชาธิปไตยในโรงเรียนสูงขึ้นโดยตัวแปรทั้งหมดมีความสามารถในการทำนายตัวแปรตามได้ร้อยละ 89.60 และตัวแปรทำนายในระดับโรงเรียน พบว่า องค์ประกอบด้านปัจจัยพื้นฐานการบริหารจัดการ และองค์ประกอบด้านการบริหารจัดการเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การจัดการเครือข่ายประชาธิปไตยในโรงเรียนสูงขึ้นโดยตัวแปรทั้งหมดมีความสามารถในการทำนายความสำเร็จในการจัดการเครือข่ายประชาธิปไตยในโรงเรียนได้ร้อยละ 95.90

คำสำคัญ : ความสำเร็จ, การจัดการเครือข่ายประชาธิปไตย,

¹ นักศึกษาปริญญาเอก หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวิจัยและประเมินผลการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

² ประธานที่ปรึกษาปริญญาโท สาขาวิชาวิจัยและประเมินผลการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

³ ที่ปรึกษาร่วมปริญญาโท สาขาวิชาวิจัยและประเมินผลการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

The research aimed to study, develop and examine the model of the multilevel structural equation modeling of the factors which influenced success of democratic network management of schools under the jurisdiction of the Office of the Basic Education Commission. The research findings were the proposed multilevel causal model of causal multilevel model which influenced of success of democratic network management of schools fits quite well with empirical data set. When considered statistical analysis for student level, which predictor variables accounted for variance of success of democratic network management of schools about 91.20 percentage, class level, which predictor variables accounted for variance of success of democratic network management of schools about 89.60 percentage and for school level, which predictor variables accounted for variance of success of democratic network management of schools about 95.90 percentage.

Keywords : Success, Management of Democracy Network,

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกที่มีการเชื่อมต่อกันของความเป็นโลกเดียวกันในปัจจุบันทำให้การจัดระบบในสังคมไทย ไม่ว่าจะเป็นระบบการเมืองการปกครอง ระบบความยุติธรรม ระบบศาสนาและจริยธรรมในการอยู่ร่วมกันของสังคมไทย ความทันสมัยของวัตุนิยม เทคโนโลยีและระบบการสื่อสารก่อให้เกิดวิกฤติเกิดความเสื่อมสลายของสถาบันต่างๆ ของสังคมและศีลธรรมอย่างรุนแรงคนส่วนใหญ่ของสังคมถูกกล่อมเกล่าและมอมเมาจากลัทธิ ความเชื่อเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเสรีทำให้เกิดการมองอะไรเพื่อตัวเองและพวกพ้องของตนเองจากปัญหาดังกล่าว รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยได้กำหนดให้รัฐต้องจัดการศึกษาอบรมและสนับสนุนให้เอกชนจัดการศึกษาอบรมให้เกิดความรู้คู่คุณธรรม จัดให้มีกฎหมายเกี่ยวกับการศึกษาแห่งชาติ ปรับปรุงการศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมสร้างเสริมความรู้และปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์

ทรงเป็นประมุขสนับสนุนการค้นคว้าวิจัยในศิลปวิทยาการต่างๆ เจริญจัดการศึกษาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อการพัฒนาประเทศพัฒนาวิชาชีพครูและส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะและวัฒนธรรมของชาติ จึงได้มีพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพุทธศักราช 2542 ในหมวดที่ 1 หลักการและจุดมุ่งหมายได้กล่าวถึง มาตรา ๗ ในกระบวนการเรียนรู้ต้องมุ่งปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รู้จักรักษาและส่งเสริมสิทธิหน้าที่ เสรีภาพ ความเคารพ กฎหมาย ความเสมอภาค และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย รู้จักรักษาผลประโยชน์ส่วนรวมและของประเทศชาติ รวมทั้งส่งเสริมศาสนา ศิลปวัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย และความรู้อันเป็นสากล ตลอดจนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความสามารถในการประกอบอาชีพ รู้จักพึ่งตนเอง มีความริเริ่มสร้างสรรค์ ใฝ่รู้ และเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง

การพัฒนาาระบบประชาธิปไตยในปัจจุบันยังไม่ก้าวหน้าเท่าที่ควรเนื่องจากสาเหตุจากประชาชนยังไม่เข้าใจในหลักการของประชาธิปไตยไม่เพียงพอ ไม่ค่อยมีส่วนร่วมทางการเมืองและขาดจิตสำนึกทางการเมือง ขาดการแสดงออกถึงการเคารพสิทธิผู้อื่น การเคารพต่อกฎ ระเบียบ การดูแลควบคุมตนเอง การให้เหตุผล การยอมรับผู้อื่น เหตุผลอีกประการหนึ่งมีสาเหตุมาจากสังคมวัฒนธรรมไทยที่มีโครงสร้างของระบบสังคมแบบอุปถัมภ์ผู้น้อยต้องพึ่งพาอาศัยผู้มีบารมีหรือผู้มีอำนาจเพื่อป้องกันตนเองให้ปลอดภัยและได้ประโยชน์ตามที่ต้องการและประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่ไม่ได้รับการปลูกฝังและอบรมหล่อหลอมให้มีความรู้ ความเข้าใจและมีศรัทธาต่อระบอบประชาธิปไตยอย่างต่อเนื่องและจริงจังทำให้ประชาชนส่วนใหญ่ไม่ตระหนักในคุณค่าของระบอบประชาธิปไตย การที่จะพัฒนาประชาธิปไตยให้ไปสู่ความสำเร็จนั้นขึ้นอยู่กับการศึกษาของสถาบันครอบครัว และสถาบันการศึกษา (วิทยากร เชียงกูล. 2544: 216- 226; เติตติก ศิริสุข. 2543 : 3)

วัตถุประสงค์ของวิจัย

1. เพื่อสร้างและพัฒนารูปแบบความสัมพันธ์แบบพหุระดับของปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการเครือข่ายด้านประชาธิปไตยในโรงเรียน
2. เพื่อตรวจสอบความสอดคล้อง ระหว่างรูปแบบเชิงสมมุติฐานที่พัฒนาขึ้นกับข้อมูลเชิงประจักษ์

ขอบเขตของการวิจัย

ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยคือ ผู้บริหาร ครูผู้สอน นักเรียนโรงเรียนในเครือข่ายประชาธิปไตยสังกัดสำนักงานการศึกษาขั้นพื้นฐานประกอบด้วยโรงเรียน

ขนาดใหญ่ ขนาดกลางและขนาดเล็กในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปีการศึกษา 2556

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ได้แก่ 1) กลุ่มตัวอย่างในระดับนักเรียน คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 -3 ในโรงเรียน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน 108 ห้องเรียน จำนวนนักเรียน 1,600 คน 2) กลุ่มตัวอย่างในระดับชั้นเรียนได้แก่ ครูที่สอนในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 2 และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 3 ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน 377 คนและ 3) กลุ่มตัวอย่างในระดับโรงเรียนได้แก่ผู้บริหารสถานศึกษาคือ ผู้อำนวยการโรงเรียน รองผู้อำนวยการโรงเรียนและหัวหน้าฝ่ายที่มีหน้าที่เกี่ยวกับการบริหารการศึกษาในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน 36 โรงเรียน จำนวน 125 คน กลุ่มตัวอย่างได้มาโดยการสุ่มแบบหลายขั้นตอน

ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย

1. ตัวแปรทำนายระดับนักเรียน

ตัวแปรทำนายระดับนักเรียนเป็นตัวแปรที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการเครือข่ายประชาธิปไตยในโรงเรียนอย่างไร รายละเอียดของตัวแปรดังนี้

1.1 ตัวแปรแฝงด้านสังคมแบบประชาธิปไตย วัดจากตัวแปรสังเกตได้ 2 ตัว ได้แก่ ตัวแปรด้านทักษะทางสังคม และตัวแปรด้านความสัมพันธ์ภาพระหว่างเพื่อน

1.2 ตัวแปรแฝงคุณลักษณะพฤติกรรม ประชาธิปไตยวัดจากตัวแปรสังเกตได้ 3 ตัว ได้แก่ ตัวแปรด้านค่านิยม ตัวแปรด้านสามัคคีธรรม และตัวแปรด้านปัญญาธรรม

1.3 ตัวแปรตามระดับนักเรียนวัดจากตัวแปรสังเกตได้ 3 ตัว ได้แก่ ตัวแปรด้านการสร้างความพร้อมในการจัดการส่งเสริมกิจกรรมประชาธิปไตย ตัวแปรด้านผลการจัดกิจกรรมประชาธิปไตย และตัวแปรด้านการจัดระบบการจัดการเครือข่ายประชาธิปไตยอย่างมีประสิทธิภาพ

2. ตัวแปรทำนายระดับชั้นเรียน

ตัวแปรทำนายระดับชั้นเรียนเป็นตัวแปรที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล เป็นตัวแปรที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการเครือข่ายประชาธิปไตยในโรงเรียนอย่างไร รายละเอียดของตัวแปรดังนี้

2.1 ตัวแปรแฝงด้านปัจจัยการจัดการเรียนการสอนวัดจากตัวแปรสังเกตได้ 3 ตัว ได้แก่ ตัวแปรด้านงบประมาณ ตัวแปรด้านครูบุคลากร และตัวแปรด้านสื่อและแหล่งเรียนรู้

2.2 ตัวแปรแฝงด้านการจัดการเรียนรู้ ประชาธิปไตยวัดจากตัวแปรสังเกตได้ 4 ตัว ได้แก่ ตัวแปรด้านหลักสูตรตัวแปรด้านแผนการจัดการเรียนรู้ ตัวแปรด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ และตัวแปรด้านสัมพันธภาพระหว่างครูนักเรียน

2.4 ตัวแปรตามระดับชั้นเรียนวัดจากตัวแปรสังเกตได้ 3 ตัว ได้แก่ ตัวแปรด้านการสร้างความพร้อมในการจัดการส่งเสริมกิจกรรมประชาธิปไตยตัวแปรด้านผลการจัดกิจกรรมประชาธิปไตย และตัวแปรด้านการจัดระบบการจัดการเครือข่ายประชาธิปไตยอย่างมีประสิทธิภาพ

3. ตัวแปรทำนายระดับโรงเรียน

ตัวแปรทำนายระดับโรงเรียนเป็นตัวแปรที่ใช้ในการวิเคราะห์ที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการเครือข่ายประชาธิปไตยในโรงเรียนอย่างไร รายละเอียดของตัวแปรดังนี้

3.1 ตัวแปรแฝงด้านปัจจัยพื้นฐานในการบริหารจัดการวัดจากตัวแปรสังเกตได้ 5 ตัว ได้แก่ ตัวแปรด้านงบประมาณ ตัวแปรด้านครูบุคลากร ตัวแปรด้านสื่อ/แหล่งเรียนรู้ ตัวแปรด้านแผนพัฒนาการจัดการ และตัวแปรด้านหลักสูตร/คู่มือการจัดการกิจกรรมประชาธิปไตย

3.2 ตัวแปรแฝงด้านการจัดการเรียนรู้ ประชาธิปไตยวัดจากตัวแปรสังเกตได้ 4 ตัว ได้แก่ ตัวแปรด้านภาวะผู้นำแบบประชาธิปไตย ตัวแปรด้านการจัดกิจกรรมประชาธิปไตย ตัวแปรด้านบรรยากาศแบบประชาธิปไตย ตัวแปรด้านการประสานงาน ตัวแปรด้านการมีส่วนร่วม และตัวแปรด้านสัมพันธภาพในเครือข่าย

3.3 ตัวแปรตามระดับโรงเรียนวัดจากตัวแปรสังเกตได้ 3 ตัว ได้แก่ ตัวแปรด้านการสร้างความพร้อมในการจัดการส่งเสริมกิจกรรมประชาธิปไตย ตัวแปรด้านผลการจัดกิจกรรมประชาธิปไตย และตัวแปรด้านผลการจัดระบบการจัดการเครือข่ายประชาธิปไตยอย่างมีประสิทธิภาพ

วิธีดำเนินการวิจัย

1. สร้าง/พัฒนาเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เครื่องมือเป็นแบบสอบถามแบบ Likert แบบมาตรประมาณค่า 5 ระดับได้แก่ 1) แบบสอบถามสำหรับผู้บริหาร 2) แบบสอบถามสำหรับครูผู้สอน 3) แบบสอบถามสำหรับนักเรียน โดยแบบสอบถามในแต่ละองค์ประกอบมีความเชื่อถือได้ระหว่าง 0.758 - 0.966

2. การวิเคราะห์ข้อมูล 1) การวิเคราะห์ด้วยสถิติพื้นฐานทั่วไป ได้แก่ ค่าเฉลี่ยส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าสัมประสิทธิ์การกระจาย ค่าความเบ้ ค่าความโด่ง 2) การวิเคราะห์สถิติสำหรับใช้ การทดสอบสมมติฐาน การวิเคราะห์รูปแบบความสัมพันธ์โครงสร้างเชิงสาเหตุพหุระดับที่ส่งผลต่อความสำเร็จการจัดการเครือข่ายประชาธิปไตยในโรงเรียนผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์รูปแบบโดยโปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อตรวจสอบความสอดคล้องระหว่างรูปแบบเชิงสมมติฐานกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ด้วยระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ โดยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามตัวแปรต่างๆ ในรูปแบบตามสภาพจริง แล้วนำมาวิเคราะห์ความสัมพันธ์โครงสร้างเชิงเส้นด้วยโปรแกรม Mplus เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องของรูปแบบกับข้อมูลเชิงปริมาณโดยพิจารณาได้จากค่า χ^2 ที่ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ค่าสถิติวัดระดับความกลมกลืน ได้แก่ χ^2 / df , ดัชนี Tucker-Lewis Index (TLI), ดัชนีวัดระดับความกลมกลืนเปรียบเทียบ (CFI), ดัชนีรากของค่าเฉลี่ยกำลังสองของการประมาณค่าความคลาดเคลื่อน (RMSEA), ดัชนีรากของค่าเฉลี่ยกำลังสองของส่วนเหลือมาตรฐาน (SRMR), ดัชนีรากของค่าเฉลี่ยกำลังสองของส่วนเหลือ จากนั้นจึงปรับรูปแบบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุพหุระดับที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการเครือข่ายประชาธิปไตยในโรงเรียนตามผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้

สรุปผลการวิจัย

1. ผลการพัฒนาของรูปแบบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุแบบพหุระดับของปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการเครือข่ายประชาธิปไตยในโรงเรียนโดยตัวแปรระดับนักเรียน ได้แก่ คุณลักษณะพฤติกรรมประชาธิปไตย และสังคมแบบประชาธิปไตย ระดับชั้นเรียน ได้แก่

ปัจจัยพื้นฐานการจัดการเรียนรู้ และกระบวนการจัดการเรียนรู้ ในระดับโรงเรียนได้แก่ ปัจจัยพื้นฐานการบริหารจัดการ และการบริหารจัดการส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการเครือข่ายประชาธิปไตยในโรงเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

2. ผลการวิเคราะห์ความตรงโมเดลสมการโครงสร้างพหุระดับความสำเร็จในการจัดการเครือข่ายประชาธิปไตยในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ผลการวิเคราะห์พบว่า โมเดลมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์โดยพิจารณาจากค่าสถิติที่ใช้ตรวจสอบความตรงของโมเดล ได้แก่ ค่า $R^2 = 0.959$, $\chi^2 = 137.640$, $df = 97$, $\chi^2 / df = 1.419$, $p = 0.0042$, $RMSEA = 0.016$, $CFI = 0.997$, $TLI = 0.995$, $SRMR_w = 0.000$, $SRMR_{b2} = 0.018$, $SRMR_{b3} = 0.091$ (Muthén. 2012) โดยมีค่าสัมประสิทธิ์ขนาดอิทธิพลจำแนกตามตัวแปรทำนายในแต่ละระดับดังนี้

2.1. ตัวแปรทำนายระดับนักเรียนจากการตรวจสอบพบว่า ผลการวิเคราะห์ที่ได้มีความสอดคล้องกับการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน คือ ค่าสัมประสิทธิ์น้ำหนักองค์ประกอบในรูปคะแนนมาตรฐานของตัวบ่งชี้ในโมเดลการวัดในระดับนักเรียนมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ($\beta = 0.515$ ถึง $\beta = 0.911$) โดยมีขนาดอิทธิพลทางตรงของตัวแปรทำนายที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการเครือข่ายประชาธิปไตยในโรงเรียนในระดับนักเรียนพบว่า ค่าสัมประสิทธิ์มีขนาดอิทธิพลทางตรงเป็นบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติโดยมีขนาดอิทธิพลของตัวแปรด้านสังคม ($DE = 0.217$) ตัวแปรด้านคุณลักษณะพฤติกรรมประชาธิปไตย ($DE = 0.746$) หมายความว่า องค์ประกอบด้านสังคม และตัวแปรด้านคุณลักษณะพฤติกรรมประชาธิปไตย มีอิทธิพลต่อความสำเร็จในการจัดการเครือข่ายประชาธิปไตยในโรงเรียนของระดับนักเรียนซึ่งเป็นไปตามกรอบแนวคิดในการวิจัย และขนาดอิทธิพลทางอ้อม พบว่า ตัวแปรด้าน

สังคม ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการเครือข่าย ประชาธิปไตยในโรงเรียนผ่านทางตัวแปรด้านคุณลักษณะพฤติกรรมประชาธิปไตย อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีค่าอิทธิพลทางอ้อม (IE= 0.700) สำหรับอิทธิพลรวม พบว่า ตัวแปรด้านสังคม และ ตัวแปรด้านคุณลักษณะพฤติกรรมประชาธิปไตย มีอิทธิพลรวมส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการเครือข่ายประชาธิปไตยในโรงเรียนของระดับนักเรียน (TE= 0.917) หมายความว่าข้อค้นพบนี้แสดงให้เห็นว่า คุณลักษณะพฤติกรรมประชาธิปไตย เป็นตัวแปรที่สำคัญได้รับอิทธิพลจากตัวแปรด้านสังคม และส่งผลทางตรงและทางอ้อมให้มีความสำเร็จในการจัดการเครือข่ายประชาธิปไตยในระดับนักเรียนมีความสามารถในการทำนายตัวแปรตามได้ร้อยละ 91.20

2.2. ตัวแปรทำนายระดับชั้นเรียน จากการตรวจสอบองค์ประกอบในโมเดลการวัดในระดับชั้นเรียน ผลการวิเคราะห์ที่ได้มีความสอดคล้องกับการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน คือ ค่าสัมประสิทธิ์น้ำหนักองค์ประกอบในรูปคะแนนมาตรฐานของตัวบ่งชี้ในโมเดลการวัดในระดับชั้นเรียนมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ($\beta = 0.144$ ถึง $\beta = 0.910$) โดยขนาดอิทธิพลทางตรงของตัวแปรทำนายที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการเครือข่ายประชาธิปไตยในโรงเรียนในระดับชั้นเรียนพบว่า ค่าสัมประสิทธิ์มีขนาดอิทธิพลทางตรงเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติโดยมีขนาดอิทธิพลของตัวแปรด้านปัจจัยพื้นฐานการจัดการเรียนรู้ (DE= 0.786) ตัวแปรด้านกระบวนการจัดการเรียนรู้ (DE=0.172) หมายความว่า องค์ประกอบด้านปัจจัยพื้นฐานการจัดการเรียนรู้และ องค์ประกอบด้านกระบวนการจัดการเรียนรู้ มีอิทธิพลต่อความสำเร็จในการจัดการเครือข่ายประชาธิปไตยในโรงเรียนของระดับชั้นเรียนซึ่งเป็นไปตามกรอบแนวคิดใน

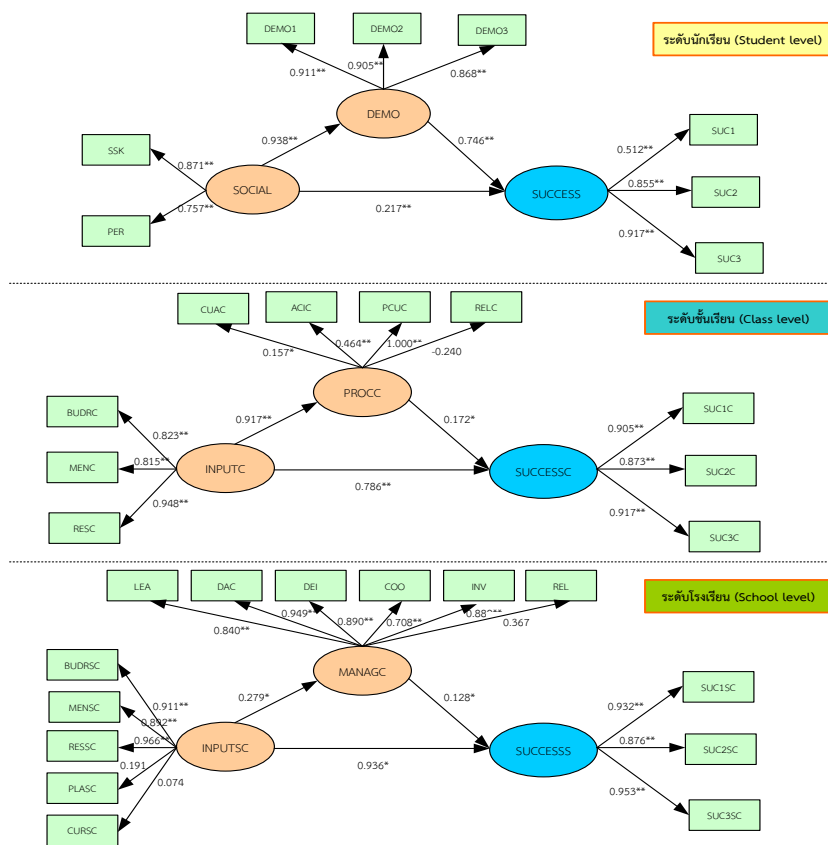
การวิจัยและขนาดอิทธิพลทางอ้อม พบว่า ตัวแปรด้านปัจจัยพื้นฐานการจัดการเรียนรู้ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการเครือข่ายประชาธิปไตยในโรงเรียนผ่านทางตัวแปรด้านกระบวนการจัดการเรียนรู้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีค่าอิทธิพลทางอ้อม (IE= 0.165) สำหรับอิทธิพลรวม พบว่า ตัวแปรด้านปัจจัยพื้นฐานการจัดการเรียนรู้ และ ตัวแปรด้านกระบวนการจัดการเรียนรู้ มีอิทธิพลรวมส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการเครือข่ายประชาธิปไตยในโรงเรียนของระดับนักเรียน (TE= 0.951) หมายความว่าข้อค้นพบนี้แสดงให้เห็นว่าตัวแปรด้านกระบวนการจัดการเรียนรู้ เป็นตัวแปรที่สำคัญได้รับอิทธิพลจากตัวแปรด้านปัจจัยพื้นฐานการจัดการเรียนรู้ และส่งผลทางตรงและทางอ้อมให้มีความสำเร็จในการจัดการเครือข่ายประชาธิปไตยในระดับชั้นเรียนสามารถในการทำนายตัวแปรตามได้ร้อยละ 89.60

2.3. ตัวแปรทำนายระดับโรงเรียน พบว่า ค่าพารามิเตอร์ ค่าน้ำหนักองค์ประกอบของตัวบ่งชี้ในโมเดลการวัดในระดับโรงเรียน ผลการวิเคราะห์ที่ได้มีความสอดคล้องกับการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน คือ ค่าสัมประสิทธิ์น้ำหนักองค์ประกอบในรูปคะแนนมาตรฐานของตัวบ่งชี้ในโมเดลการวัดในระดับโรงเรียนมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ($\beta = 0.074$ ถึง $\beta = 0.966$) โดยมีขนาดอิทธิพลทางตรงของตัวแปรทำนายที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการเครือข่ายประชาธิปไตยในโรงเรียนในระดับโรงเรียนพบว่า (ค่าสัมประสิทธิ์มีขนาดอิทธิพลทางตรงเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติโดย มีขนาดอิทธิพลของตัวแปรด้านปัจจัยพื้นฐานการบริหารจัดการ (DE = 0.936) ตัวแปรด้านการบริหารจัดการ (DE= 0.128) หมายความว่า องค์ประกอบด้านปัจจัยพื้นฐานการบริหารจัดการและ องค์ประกอบด้านการบริหารจัดการมีอิทธิพลต่อ

ความสำเร็จในการจัดการเครือข่ายประชาธิปไตยในโรงเรียนของระดับโรงเรียนซึ่งเป็นไปตามกรอบแนวคิดในการวิจัยและขนาดอิทธิพลทางอ้อม พบว่า ตัวแปรด้านปัจจัยพื้นฐานการบริหารจัดการส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการเครือข่ายประชาธิปไตยในโรงเรียนผ่านทางตัวแปรด้านการบริหารจัดการอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยมีค่าอิทธิพลทางอ้อม (IE= 0.036) สำหรับอิทธิพลรวม พบว่า ตัวแปรด้านปัจจัยพื้นฐานการบริหารจัดการและตัวแปรด้านการบริหารจัดการ มีอิทธิพลร่วมส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการเครือข่าย

ประชาธิปไตยในโรงเรียนของระดับโรงเรียน (TE= 0.972) หมายความว่าข้อค้นพบนี้แสดงให้เห็นว่าตัวแปรด้านการบริหารจัดการเป็นตัวแปรที่สำคัญได้รับอิทธิพลจากตัวแปรด้านปัจจัยพื้นฐานการบริหารจัดการและส่งผลทางตรงและทางอ้อมให้มีความสำเร็จในการจัดการเครือข่ายประชาธิปไตยในระดับโรงเรียนสามารถทำนายตัวแปรตามได้ร้อยละ 95.9

สรุปผลการวิเคราะห์โมเดลสมการโครงสร้างพหุระดับที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการเครือข่ายประชาธิปไตยในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานได้ดังภาพที่ 1

$R^2 = 0.959$ $\chi^2 = 137.640$ $df = 97$ $\chi^2 / df = 1.419$ $p = 0.0042$ $RMSEA = 0.016$ $CFI = 0.997$ $TLI = 0.995$
 $SRMR = 0.000$ $SRMR_{b2} = 0.018$ $SRMR_{b3} = 0.091$

ภาพที่ 1 สมการโครงสร้างพหุระดับที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการเครือข่ายประชาธิปไตยในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

อภิปรายผลการวิจัย

1. จากผลการพัฒนาโมเดลในการจัดการเครือข่ายประชาธิปไตยในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่า มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 เนื่องจากการศึกษางานวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาสังเคราะห์เอกสารงานวิจัยที่มากพอจึงได้องค์ประกอบของตัวแปรที่เป็นจริงตามแนวทางทฤษฎีและผ่านการตรวจสอบ คำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญที่มีคุณภาพมีการเก็บรวบรวมข้อมูลตามระเบียบแบบแผนงานวิจัยขนาดกลุ่มตัวอย่างมีจำนวนเพียงพอ ผ่านการตรวจสอบการทดลองใช้ข้อมูลก่อนไปเก็บข้อมูลจริงซึ่งสอดคล้องกับวิธีการพัฒนารูปแบบของบุญชม ศรีสะอาด (2524 : 20); รัตนะ บัวสนธ์ (2543)

2. ผลการตรวจสอบโมเดลมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์เนื่องจาก 3 ประเด็นดังนี้

2.1 ผลการวิเคราะห์ตัวแปรระดับนักเรียนที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการเครือข่ายประชาธิปไตยในโรงเรียน พบว่า ตัวแปรด้านสังคมและตัวแปรคุณลักษณะพฤติกรรมประชาธิปไตยส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการเครือข่ายประชาธิปไตยในโรงเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติอธิบายได้ว่า คุณลักษณะพฤติกรรมประชาธิปไตยได้รับอิทธิพลจากตัวแปรด้านสังคม คือ ทักษะทางสังคมของนักเรียน ทำให้นักเรียนมีความสามารถในการควบคุมตนเองความเข้าใจความรู้สึกของบุคคลอื่น มีรอยยิ้ม มีการระงับอารมณ์ การมีมนุษยสัมพันธ์ นักเรียนมีการพูดตรงไปตรงมาและตัวแปรความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนกับนักเรียนได้แก่นักเรียนมีการชมเชยเพื่อนด้วยความจริงใจ นักเรียนปฏิบัติตามข้อตกลง แสดงความคิดเห็น มีการแบ่งปัน และการช่วยเหลือเพื่อนทำให้นักเรียนเกิดคุณลักษณะพฤติกรรมประชาธิปไตยได้แก่ การมีคารวะธรรม สามัคคี

ธรรมและปัญญาธรรมจึงทำให้ส่งผลความสำเร็จในการจัดการเครือข่ายประชาธิปไตยในโรงเรียนซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ทวี มณีสาย. (2543 : 19 – 20) พบว่าคุณลักษณะพฤติกรรมประชาธิปไตยเกิดจากการที่นักเรียนรู้จักบทบาทและหน้าที่ของตน การยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น การคิดถึงประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน การยอมรับและเคารพในสิทธิและหน้าที่ของบุคคล การใช้ปัญญาหรือเหตุผลในการตัดสินใจปัญหาและสอดคล้อง สาริข บัวศรี (2520 : 62 – 64) กล่าวถึงพฤติกรรมประชาธิปไตยไว้ว่าแก่นของประชาธิปไตยที่ประชาชนทุกคนต้องปฏิบัติเป็นประจำ ประกอบด้วย 1) การให้ความนับถือซึ่งกันและกัน (Respect of Individuals) โดยถือว่าทุกคนมีความสามารถ เท่าเทียมกัน 2) การแบ่งปันหน้าที่และผลประโยชน์กัน (Sharing) การร่วมกันทำหน้าที่ (Participation) และการประสานเชื่อมโยงต่องานในหน้าที่ (Coordination) ตามหลักการอยู่ร่วมกันและปกครองร่วมกัน โดยประชาชนส่วนใหญ่ 3) หลักการพิจารณาวินิจฉัยหรือตัดสินใจในการกระทำใดๆ ด้วยความฉลาดโดยเน้นการมีคารวะธรรม สามัคคีธรรมและปัญญาธรรม และผลการวิจัยของเอ็ดเวิร์ด (Edward.1996 : 4) เกี่ยวกับการพัฒนาพฤติกรรมประชาธิปไตยโดยใช้กระบวนการเรียนรู้แบบร่วมมือผลการวิจัยพบว่า การทำงานเป็นกลุ่มจะช่วยเพิ่มกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม (Socialization) ส่งผลต่อพฤติกรรมประชาธิปไตย

2.2. ผลการวิเคราะห์ตัวแปรระดับชั้นเรียนที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการเครือข่ายประชาธิปไตยในโรงเรียน ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตัวแปรด้านปัจจัยพื้นฐานการจัดการเรียนรู้และตัวแปรด้านการจัดการเรียนรู้ส่งผลสำเร็จในการจัดการเครือข่ายประชาธิปไตยในโรงเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติอธิบายได้ว่าตัวแปรด้านการจัดการเรียนรู้ได้รับอิทธิพล

จากตัวแปรปัจจัยพื้นฐานการจัดการเรียนกล่าวคือตัวแปรปัจจัยพื้นฐาน การจัดการเครือข่ายประชาธิปไตย ประสบผลสำเร็จจะต้องได้รับงบประมาณในการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยอย่างเพียงพอ การพิจารณางบประมาณในโครงการส่งเสริมประชาธิปไตย ทุกคนต้องมีส่วนร่วม มีบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถ มีวิทยากรภายนอกมาให้ความรู้เรื่องประชาธิปไตยเป็นประจำ มีสื่อ/แหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายจะส่งผลให้ครูมีปัจจัยในการจัดการเรียนการสอนที่มีคุณภาพ มีการจัดทำหลักสูตรที่ดี มีการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้และมีการจัดกิจกรรมการเรียนที่มีคุณคุณภาพซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วรวิพรรณ วชิรวงศ์กุล. (2542:18); ครรชิต เมืองซอง. (2536:44); พรชัย หนูแก้ว (2541:15) การศึกษาอบรมปลูกฝังความเป็นประชาธิปไตยอย่างเป็นทางการ 'ได้ดีที่สุด ต้องมีความพร้อมทั้งทางด้านบุคลากร และวัสดุอุปกรณ์ ครูผู้ที่มีบทบาทสำคัญและอิทธิพลต่อ การปลูกฝังความเป็นประชาธิปไตยและงานวิจัยของ Massialas (1991 : 105) พบว่า การจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนมีผลต่อการสร้างความรู้ความสามารถของเด็ก และความรู้ความสามารถของเด็กจะเปลี่ยนแปลงไปตามเนื้อหาวิชาที่เรียน และวิธีการสอนของครู นอกจากนี้สถานี่เรียนซึ่งหมายถึงอาคารสถานที่ รวมถึงสิ่งแวดล้อมทั้งหมดในโรงเรียนมีผลต่อการเรียนรู้เรื่องประชาธิปไตยเป็นอย่างมากสำหรับตัวแปรความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนที่ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเป็นลบสาเหตุอาจเนื่องมาจากครูส่วนใหญ่มองเห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนจะใช้หลักการประชาธิปไตยความเสมอภาคระหว่างครูกับนักเรียนไม่ได้เพราะครูถือว่าเป็นผู้ที่อยู่สูงกว่านักเรียน นักเรียนต้องแสดงความเคารพและเชื่อฟังตามที่ครูอบรมสั่งสอนครูจะเป็นกันเองกับนักเรียนไม่ได้นักเรียนกับครู

จะต้องเป็นคนละสถานะและในปัจจุบันครูก่อนมีความคิดเห็น ว่านักเรียนส่วนใหญ่ขาดจิตสมนึกในการมีส่วนร่วม ขาดการแสดงออกถึงการเคารพสิทธิผู้อื่น การเคารพต่อกฎระเบียบ การดูแลควบคุมตนเอง การให้เหตุผล การยอมรับผู้อื่นจึงทำให้คะแนนความแปรปรวนต่ำซึ่งสอดคล้องกับวิทยากรเชิงกุล. (2544: 216- 226); เชิดภัก ศิริสุข.(2543 : 3)

2.3. ผลการวิเคราะห์ตัวแปรระดับโรงเรียนที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการเครือข่ายประชาธิปไตยในโรงเรียน ผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลตัวแปรแฝงด้านปัจจัยพื้นฐานการบริหารจัดการและตัวแปรแฝงการบริหารจัดการส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการเครือข่ายประชาธิปไตยอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งอธิบายได้ว่าตัวแปรการบริหารจัดการได้แก่ การมีภาวะผู้นำของผู้บริหาร การมีกิจกรรม/วัฒนธรรมที่ส่งเสริมประชาธิปไตยโรงเรียนมีบรรยากาศแบบประชาธิปไตย มีการประสานงานที่ดี การมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายและมีสัมพันธภาพในเครือข่าย ทำให้การจัดการเครือข่ายประชาธิปไตยในโรงเรียนประสบผลสำเร็จสอดคล้องกับงานวิจัยของ อนันต์ มาลารัตน์ (2551 : 92) ปัจจัยที่ส่งผลสำเร็จในการบริหารจัดการ คือ ปัจจัยด้านภาวะผู้นำ ปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชน ปัจจัยด้านรูปแบบของกิจกรรม ปัจจัยด้านการประสานงาน ปัจจัยด้านการสื่อสาร ปัจจัยสัมพันธภาพในเครือข่าย และอาจเนื่องจากตัวแปรการบริหารจัดการได้รับอิทธิพลจากปัจจัยพื้นฐาน ได้แก่ งบประมาณที่เพียงพอ ผู้ปกครองให้การสนับสนุน งบประมาณจัดกิจกรรมประชาธิปไตย มีแผนการใช้งบประมาณในการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยของโรงเรียน มีการสรุปรายละเอียดการใช้จ่ายงบประมาณในการจัดกิจกรรมประชาธิปไตย บุคลากรมีความสามารถ ในด้านการส่งเสริมประชาธิปไตย บุคลากรผ่านการอบรม

การจัดกิจกรรมการส่งเสริมประชาธิปไตย บุคลากรที่มีคุณภาพ มีสื่อ/แหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย ห้องประชาธิปไตยเป็นเอกเทศแหล่งเรียนรู้ประชาธิปไตย ตั้งอยู่ใกล้อาคารเรียนและสะดวกในการศึกษาหาความรู้ มีแผนพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียน มีเป้าหมายด้านต่างๆ โดยมีจุดเน้นคุณลักษณะการเกิดพฤติกรรมประชาธิปไตยแก่ผู้เรียน สะท้อนคุณภาพความสำเร็จในการส่งเสริมประชาธิปไตยที่ชัดเจนและเป็นรูปธรรม โดยทุกฝ่ายมีส่วนร่วม มีการกำกับติดตาม ประเมินผล และรายงานผลการดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการประจำปี คณะกรรมการจัดทำหลักสูตรการส่งเสริมประชาธิปไตย ทุกฝ่ายมีส่วนร่วม โครงสร้างหลักสูตรการส่งเสริมประชาธิปไตยสอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลาง ตอบสนองเป้าหมาย วิสัยทัศน์ เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วริพรธณ วัชรวงค์กุล.(2542:18); ครรชิต เมืองทอง. (2536:44); พรชัย หนูแก้ว (2541:15) คือ การศึกษาอบรมปลูกฝังความเป็นประชาธิปไตยอย่างเป็นทางการได้ดีที่สุด ต้องมีความพร้อมทั้งทางด้านบุคลากร และวัสดุอุปกรณ์

ข้อเสนอแนะ

1. ในระดับสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ ควรนำผลข้อมูลการศึกษาในเรื่อง การจัดการเครือข่ายด้านประชาธิปไตยในโรงเรียนไปใช้ในการกำหนดนโยบาย แผนพัฒนาการศึกษาพัฒนาระดับสำนักงานและแนวทางในการดำเนินงานเพื่อส่งเสริมพัฒนาการจัดการเครือข่ายด้านประชาธิปไตยในโรงเรียน การจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตย จัดการเรียนการสอนเรื่อง

ประชาธิปไตยและการจัดเครือข่ายประชาธิปไตยสังกัดสำนักงานการศึกษาขั้นพื้นฐาน

2. ในระดับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ ควรนำผลข้อมูลการศึกษาในเรื่อง การจัดการเครือข่ายด้านประชาธิปไตยในโรงเรียนไปใช้ในการกำหนดนโยบาย แผนพัฒนาการศึกษา แผนปฏิบัติการระดับสำนักงานและแนวทางในการดำเนินงานเพื่อส่งเสริมพัฒนาการจัดการเครือข่ายด้านประชาธิปไตยในโรงเรียนการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตย จัดการเรียนการสอนเรื่องประชาธิปไตย และการจัดเครือข่ายประชาธิปไตย ของสถานศึกษาในสังกัด

3. ในระดับสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ ควรนำผลข้อมูลการศึกษาในเรื่อง การจัดการเครือข่ายด้านประชาธิปไตยในโรงเรียนไปใช้ในการกำหนดนโยบาย แผนงาน แผนพัฒนาการศึกษา ระดับสถานศึกษา แผนปฏิบัติการและแผนยุทธศาสตร์ และแนวทางในการดำเนินงานเพื่อส่งเสริมพัฒนาการจัดการเครือข่ายด้านประชาธิปไตยในโรงเรียนการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตย จัดการเรียนการสอนเรื่องประชาธิปไตยของสถานศึกษาให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

4. ควรศึกษาโมเดลเชิงพัฒนาที่มีตัวแปรแฝงความสัมพันธ์เชิงสาเหตุทุกระดับในการจัดการเครือข่ายประชาธิปไตยในโรงเรียนสังกัดสำนักงานการศึกษาขั้นพื้นฐานใน ระดับโรงเรียน ระดับชั้นเรียน และระดับนักเรียน

บรรณานุกรม

- ครรรชิต เมื่องของ. ผลของการใช้กลุ่มสัมพันธ์ที่มีต่อการสร้างเสริมความเป็นประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6. ปรินญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, 2536.
- เชิดภัก ศิริสุข. ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมประชาธิปไตยกับการอบรมเลี้ยงดูและกิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในจังหวัดสุราษฎร์ธานี. วิทยานิพนธ์ ศษ.ม. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. ถ่ายเอกสาร, 2543.
- ทวี มณีสาย. พฤติกรรมประชาธิปไตยของนักเรียนอาชีวศึกษา : ศึกษากรณีวิทยาลัยเทคนิคยโสธร จังหวัดยโสธร. กรุงเทพฯ : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2543.
- พรชัย หนูแก้ว. การพัฒนาหลักสูตรแบบบูรณาการเพื่อเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยของนักเรียนประถมศึกษา. ปรินญานิพนธ์การศึกษาดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2541.
- วีรพรรณ วัชรวงศ์กุล. การจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียน : ตามความคิดเห็นของครูในโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ สังกัดกรมสามัญศึกษา. ปรินญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2542.
- วิทย์กร เชียงกุล. รายงานสภาวะการศึกษาไทยปี 2540. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ 2541 บัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.
- สาโรช บัวศรี. ความหมายของประชาธิปไตยในแง่ของการศึกษา. กรุงเทพฯ : หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู, 2520.
- อนันต์ มาลารัตน์. ปัจจัยที่ส่งผลสำเร็จในการจัดการเครือข่ายชุมชน. วิทยานิพนธ์การศึกษาดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2551.
- Edward, S. C. and Zurcher, A. J. Dictionary of American Politics. New York : Harper & Row, 1996.
- Masialas, B. G. Citizenship and Political Socialization 1969 Thailand Development Research institute Foundation. Education option for Future Thailand. Chonburi: Ambassador City Jomtien, 1991.
- Muthén, L.K. and Muthén, B.O. Mplus user s guide. 7th ed. Los Angeles, CA : Muthén & Muthén, 2012